05-Dec-2009

When working on 3rd gana or 9th gana dhatus..

	पित्	सार्वधतुक अपित् = ङित् -> हलादि and non- हलादि	
3rd person	तिप्	तस्	झि->अन्त (Not हलादि)
2nd person	सिप्	थस्	थ
1st person	मिप्	वस्	मस्

श्ना-अभ्यस्तयोः आतः ॥ ६.४.११२ [लोपः, अङ्गस्य क्ङिति सार्वधातुके]

वृत्ति = श्नान्तानाम् अङ्गानाम् अभ्यस्तानां च आकारस्य लोपः भवति सार्वधातुके क्ङिति परतः।

The आकार in श्ना, the आकार and in an abhyasta are elided when followed by a सार्वधातुक क्ङित् प्रत्यय

This rule would have applied to all the ङित् (= सार्वधतुक अपित्) pratyayas, but the scope is restricted to non-हलादि ङित् pratyayas because of the following sutra which is an apavada which applies when हलादि ङित् pratyayas follow.

The III/3 pratyaya झ, gets replayed by अन्त due to the sutra झोन्तः । ७.१.३. thus giving the only non- हलादि ङित् pratyaya among parasmaipada endings.

The rule which applies when हलादि ङित् pratyayas follow is:

ई हल्यघोः ॥ ६.४.११३ [अङ्गस्य श्ना-अभ्यस्तयोः आतः क्ङिति सार्वधातुके]

वृत्ति = श्नान्तानाम् अङ्गानाम् अभ्यस्तानां च घु-वर्जितानाम् आतः स्थाने ईकारादेशः भवति हलादौ क्ङिति सार्वधातुके परतः।

The आकार in श्ना, the आकार and in an abhyasta is replaced by ई when followed by a सार्वधातुक हलादि क्ङित् प्रत्यय

डुक्रीञ् द्रव्य-विनिमये 9U (9th gana, ubhayapadi)

	पित्	सार्वधतुक अपित् = ङित् -> हलादि and non- हलादि	
3rd person	क्री-णा-ति	क्री-णी-तस्	क्री-ण्-अन्ति (Not हलादि)
2nd person	क्री-णा-सि	क्री-णी-थस्	क्री-णी-थ
1st person	क्री-णा-मि	क्री-णी-वस्	क्री-णी-मस्

Table of III/1 forms for the first dhatu of each गण

गण संख्या	धातु गण	प्रथम धातु	गण विकरण प्रत्यय	कर्तरि प्रयोग लट् III/1	कर्मणि/ भावे प्रयोग लट् III/1
१	भ्वादि	भू	शप्	भवति	भूयते
२	अदादि	(अद) अद्		अत्ति	अद्यते
३	जुहोत्यादि	हु		जुहोति	हूयते
४	दिवादि	(दिवु) दिव्	श्यन्	दीव्यति	दीव्यते
५	स्वादि	(षुञ्) सु	श्नु	सुनोति	सूयते
६	तुदादि	(तुद) तुद्	श	तुदति	तुद्यते
७	रुधादि	(रुधिर्) रुध्	श्नम्	रुणद्धि	रुध्यते
८	तनादि	(तनु) तन्	उ	तनोति	तन्यते/ तायते 6.4.44
९	क्र्यादि	(डुक्रीञ्) क्री	श्ना	क्रीणाति	क्रीयते
१०	चुरादि	(चुर) चुर्	शप्	चोरयति	चोर्यते

Note: causative forms follow the 10th gana prakriya. Shading indicates some extra rules to be applied to get these forms.

Some notable exceptions when working with कर्मणि / भावे प्रयोग

हलि च ॥ ८.२.७७ [धातोः र्वोः उपधायाः इकः दीर्घः]

वृत्ति = हलि च परतः रेफ-वकारान्तस्य धातोः अङ्गस्य उपधायाः इको दिर्घो भवति ।

When a pratyaya beginning with a हल् follows, the penultimate इक् of a धातु ending in र् or व् will be replaced by its दिर्घ form. Note that the final र् for a dhatu comes about thru उरण् रँपरः many a time.

Examples: दीव्यते (कर्मणि III/1), दीव्यति (कर्तरि III/1), कीर्यते, जीर्यते, पूर्यते (The last three here come in because the dhatus ending in ॠ get changed making them ending in र् by 7.1.100-102 etc.)

अकृत्-सार्वधातुकयोर्दीर्घः ॥ ७.४.२५ [यि क्ङिति अङ्गस्य]

वृत्ति = अकृद्यकारे असार्वधातुक यकारे च क्ङिति परतः अजन्तस्य अङ्गस्य दीर्घः भवति।

When a यकारादि क्ङित् pratyaya which is not a कृत् प्रत्यय and not a सार्वधातुक प्रत्यय follows, the final vowel of an अजन्त अङ्ग will be replaced by its दीर्घ form.

Examples with यक् प्रत्यय following the धातु - हूयते, सूयते, स्तूयते, सीयते, जीयते, चीयते, क्षीयते, क्षूयते, श्रूयते।

णेरनिटि ॥ ६.४.५१ [आर्धधातुके, लोपः]

वृत्ति = अनिडादावर्धधातुके णेः लोपः भवति

When followed by an आर्धधतुक प्रत्यय which does not have a इट् आगम (augment) prefixed to it, there is a लोप of णि (णि includes both णिच् and णिङ्).

Examples: चोर्यते, पाठ्यते (causative)

Because the word लोप is used to cause the elision (dropping) of the pratyaya, the pratyaya can still cause any changes in the anga – like guna, vrddhi etc. This is owing to a परिभाषा - प्रत्यय लोपे प्रत्यय लक्षणम्. However, the 'इ', which is the content of the णि pratyaya (having recognized ण् as इत् by चुटू, and dropping it by तस्य लोपः) will not be there as the pratyaya is dropped.

चुर् + त (Atmanepada pratyaya त for III/1)

(चुर् + णिच्) + त (by 3.1.25)

(चुर् + णिच्) + यक् + त (by सार्वधातुके यक् । ३.१.६७)

यक् is an Ardhadhatuka, but not वलादि – because वल् does not include य्. Since it is not वलादि, the sutra:

आर्धधातुकस्य इट् वलादेः । ७.२.३५ cannot bring in an इट् आगम at the beginning of the यक्. So यक् is an आर्धधातुक प्रत्यय which does not have an इट् prefixed to it. (please note that even pratyayas beginning with वल् may be deemed as अनिट् by other rules)

So the conditions for application of this sutra are satisfied: i.e. there is णि immediately followed by an आर्धधातुक प्रत्यय which does not have an इट् prefixed to it. So there is लोप of णिच् .

(चुर् + ~~णिच्~~) + यक् + त (by णेरनिटि। ६.४.५१)

But any anga-karya णिच् could have caused if it were there, will still happen.

णिच् being an आर्धधातुक प्रत्यय which is णित् (ण् as इत्), it can cause vrddhi or guna if the anga allows that. In our example,the anga has a लघु-उपधा इक् (penultimate short इक्), and it will take guna:

चोर् + यक् + त (by पुगन्त लघूपधस्य च । ७.३.८६)

चोर् + य + ते (by टित आत्मनेपदानां टेरे । ३.४.७९)

चोर्यते

अचोन्त्यादि टि ॥ १.१.६४

वृत्ति = अचां मध्ये यो अन्त्योऽच्, स आदिर्यस्य समुदायस्य , स टि संज्ञको भवति

That part which begins with the final vowel is called टि.